

FOLKET. Tisdagen den 20 november 1962.

(Spelmansförbundets ordförande Gustaf Wetter och 80-åriga Rickard Larsson spelar upp en melodi på sina fioler.)

80 - årig spelman fick märklig gåva.

En av Södermanlands spelmansförbunds till levnadsåren allra äldsta medlemmar, förre landbrukaren Rickard Larsson, Lideborg, Värmbol, Katrineholm, blev på sin 80-årsdag på måndagen föremål för en mängd hyllningar - bl.a. en märklig sådan från spelmansförbundets sida.

För cirka fyra år sedan kom spelmansförbundets mångåriga ordförande, folkskolärare Gustaf Wetter, Katrineholm, i kontakt med Richard Larsson, som visade sig vara en intressant spelman med en hel del märkliga melodier, Stora Malms-låtar efter byskräddaren Kalle Dahlgren, Ramsjöhult, som var trak- tens förnämsta spelman kring sekelskiftet.

De sammanlagt 20 låtarna har Gustaf Wetter nedtecknat och till fem har han gjort egna arrangemang för två fioler. Vid måndagens uppvaktning för den såväl andligen som kropsligen ytterligt vitale jubilaren överlämnade Wetter och spelmansförbundets kassör, tjänsteman Nils Lindvall, Katrineholm, noterna till samtliga låtar, prydligt handpräntade av Wetter och lika prydligt inbundna till ett ytterst märklig och värdefullt verk i vilket också ingår en hel del i övrigt om Richard Larssons person.

Bland mängden av blommor, penninggåvor, presentkort, telegram och mycket annat som kom Larsson till del märktes också en speciell sång på melodin "I Apladalen i Värnamo" - inte mindre än 19 högst aktuella verser till Larssons ära, författade och överlämnade av års- och spelmansbrodern Arvid Johansson, som tidigare i år passerat "de 80".

Målaren Gunnar Sjögren, Askersundsgatan 14^{VIII}, Bandhagen, besökte jag tillsammans med fil.lic. Jan Ling, Musikhistoriska Museet, den 4.9. 1965. Ling spelade då in följande 29 låtar på band.

Melodierna är huvudsakligast efter Karl Gustaf Sjögren, f. 1836 i Västmanland, död 1925 i Strängnäs. Det var en färgstark spelman.

Redan 1883 tecknade Redaktör K.P. Leffler upp 12 polskor, 4 valser och 1 kadrilj, se resp. sid. 36 - 42, 117 - 121 och 122 - 123 i Lefflers häfte. Kadrilj är en polka.

Karl Gustaf Sjögren, Gunnar Sjögrens morfar, var notbindare, band ryssjor och mjårdar, skötte trädgårdarna åt fint folk i Strängnäs, var orgeltrampare i Strängnäs domkyrka och skötte även om ringningen. Ibland vikarierade han som nattvakt och tutade i luren som vikarie för den ordinarie torntutaren Karl Andersson, Gunnar Sjögrens far.

När Gunnar gick i skolan, sa' hans lärare: "Du ska inte heta Andersson. Det finns så många sådana. Du ska heta Sjögren efter Din morfar." Därvid blev det.

Efter skolan blev han mjölnardräng. Han började spela 1906. Morfadern köpte en fiol för 5 kr. i en lumpaffär. 1920 kom han till Stockholm, där han arbetat 40 år som målare vid Reningsverket.

Nu är han oförmögen att gå och sitter i sin rullstol och får öm vård av sin rara fru Ingeborg.

Men spela fiol kan han, och det är väl följande låtar bevis på. Jag har tecknat upp dem efter bandspelaren.

Sjögren spelar låtarna i raskt tempo. Det märks, att han spelat till dans i sin ungdom. Han spelar spelmannässigt med drillar och förslag och varierar likartade fraser.

Han binder karakteristiskt sålunda:

Sista takten kanske så

och så

Rytmen är alltid markerad och bestämd.

559. Polska efter morfadern

Jfr. Leffler nr 81, sid. 38.

2:ra repr. har Leffler tecknat upp sålunda:

Gunnar Sjögren spelar som jag tecknat.

560. Polska *efter morfadern*

Text: Skönheten, som Du har på Din kropp
 den lyser hela kärleken opp.
 Å fram kom det gubbar, gula och blå,
 och skinnbyxor det hade dom på sig.

Brodern sjöng polskan.

561. Sjögrens-polska efter morfadern

The musical score for 'Sjögrens-polska' consists of four staves of music. The first three staves are in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The fourth staff is in bass clef. The music is a polka, characterized by its rhythmic pattern and melodic lines.

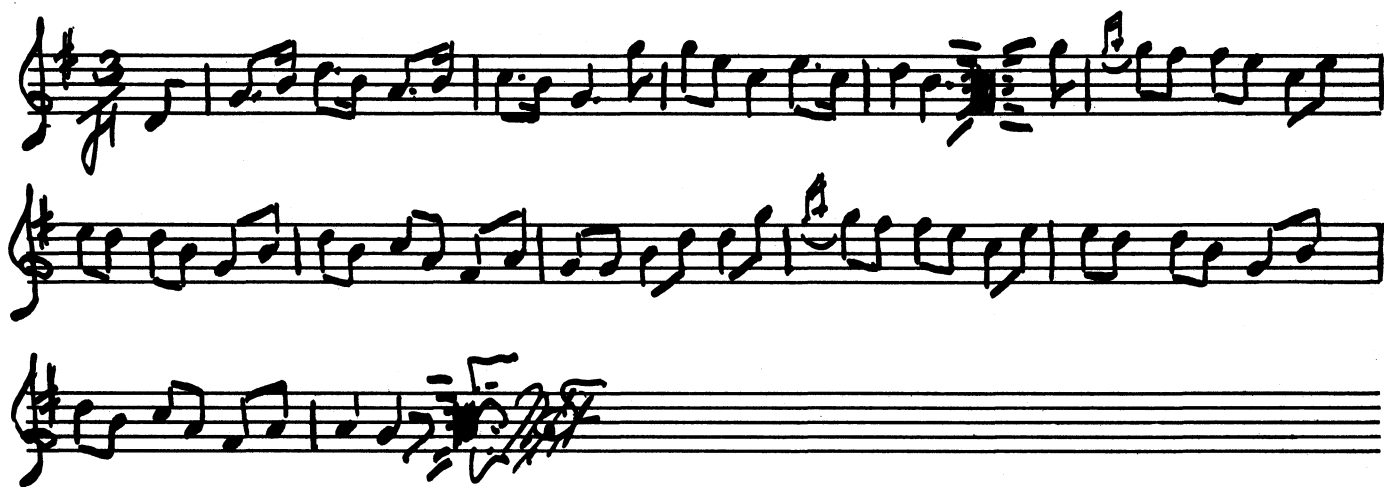
Gunnar Sjögren trallade polskan först precis som Axelsson i Råby.
Jfr. Leffler nr 82. Nästan autentiskt lika.

562. Sorunda-visan

The musical score for 'Sorunda-visan' consists of two staves of music. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The second staff is in bass clef. The music is a song, characterized by its melodic lines and rhythmic pattern.

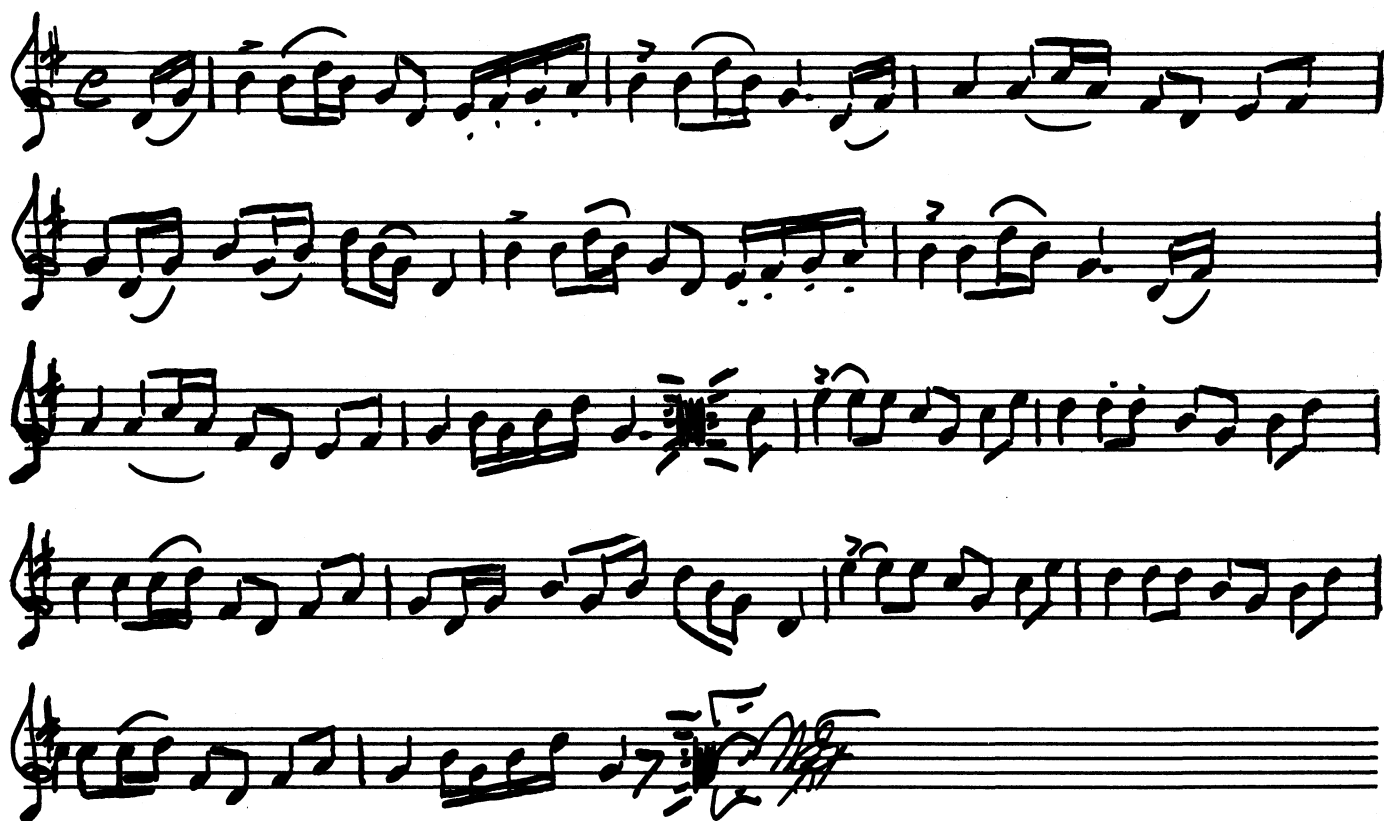
Text: Känner du den, som dansar med mig
och gula skinnbyxor hade han på sig
men min man han hade gröna.
Tra la la, ./., ./.,
men min man han hade gröna.
Typisk sångpolska, sa Sjögren.

563. Polska efter morfadern

Text: Å när jag dansar med min lilla vän
 då får de andra ont i magen!
 Jfr. Leffler nr 83.

564. Sorunda-marseken

Sjungen av Ellen Johansson, Sorunda.

365. A-durs valsen efter morfadern

A-dursvalsen från Aspön och Morrarön.

Sjögrens mor är född på Morrarön.

Sjögren spelade valsen med 7-särdeles schwung och kläm.

Jfr. Leffler nr 84, sid. 120.

566. Skrattpolska

Musical score for '566. Skrattpolska'. It consists of three staves of music in 2/4 time, key of D major. The first staff is the melody. The second staff is a rhythmic accompaniment with 'ha ha ha' lyrics under some notes. The third staff is a bass line with a double bar line and a key signature change to two flats.

Spelades spelmansmässigt i raskt tempo.

567. Skrattpolska efter morfadern

Musical score for '567. Skrattpolska efter morfadern'. It consists of four staves of music in 3/4 time, key of D major. The first staff is the melody. The second and third staves are rhythmic accompaniments with 'ha ha ha' lyrics under some notes. The fourth staff is a bass line with a double bar line and a key signature change to two flats.

Det är inte många, som kan den här, sa Sjögren.
Mycket fin, sa Ling.

568. Åspö-polska efter mörjadern

Musical score for "Åspö-polska" in 3/4 time. The score consists of four staves. The first three staves contain the main melody, and the fourth staff contains a variation. The melody is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff has an 'x' above the first measure. The second staff has a double bar line with repeat dots. The third staff has a double bar line with repeat dots. The fourth staff has an 'x' above the first measure and the text "Takten spelades i bband så:" written below the staff.

Typisk åttondels polska.

569. Åspö-polska efter skogr. Mård

Musical score for "Åspö-polska" in 3/4 time. The score consists of three staves. The melody is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff has a double bar line with repeat dots. The second staff has a double bar line with repeat dots. The third staff has a double bar line with repeat dots.

570. Pol ska efter morfadern

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "570. Pol ska efter morfadern". The score is written on four staves. The first staff contains the title and subtitle. The second and third staves contain the main melody, and the fourth staff contains a bass line. The music is in 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The notation includes various note values, rests, and phrasing slurs.

"Den här låten spelade jag på en spelmanstävling i Södertälje 1923
och fick 2 guldtior för det",
sa Gunnar Sjögren.

57. Polska

sjöngs av Sjögrens mor Josefina Andersson.

Sista reprisen kan ha 9 takter. Nr 5 är överskjutande.

Ibland spelade Sjögren reprisen med 8 takter.

Säkerligen från början en visa. Jag tycker, att låten närmar sig gammelvalse. De äldsta valserna (omkring 1800) var antingen polskor eller menuetter. Den här är en "valspolska".

572. Peters-Polska efter morfadern

Gubben Sjögren spelade ihop med en spelkamrat, som hette Holmgren.
Han spelade med i en mässingssextett.

The image shows a handwritten musical score for a piece titled 'Peters-Polska' after the grandfather. The score is written on six staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The music is written in a cursive, handwritten style. The first two staves contain the main melody, which is characterized by a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes. The third and fourth staves continue the melody, with some rests and a change in the rhythmic pattern. The fifth and sixth staves complete the piece, ending with a double bar line and a final flourish. The handwriting is clear and legible, typical of a personal manuscript.

573. Blomkvists-Pelles vals

Vagnmakare Pelle Blomkvist kunde bara denna valsen och dessutom en polska.

The image displays a musical score for a waltz titled "Blomkvists-Pelles vals". The score is written on a single staff in treble clef, with a key signature of one flat (B-flat) and a 3/4 time signature. The music consists of eight measures, each containing a complex melodic line with various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. The notation includes slurs, ties, and dynamic markings such as *ff* (fortissimo) and *f* (forte). The piece concludes with a double bar line and a final flourish.

574. Poliska från Aspon *after morfadern*

The musical score consists of seven staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The music is written in a cursive, handwritten style. The final staff concludes with a double bar line and a fermata over the final note. To the right of the final staff, the text 'Sista reprisen har 10 takter.' is written.

Spelades i raskt tempo.

"Marig", sa Gunnar Sjögren.

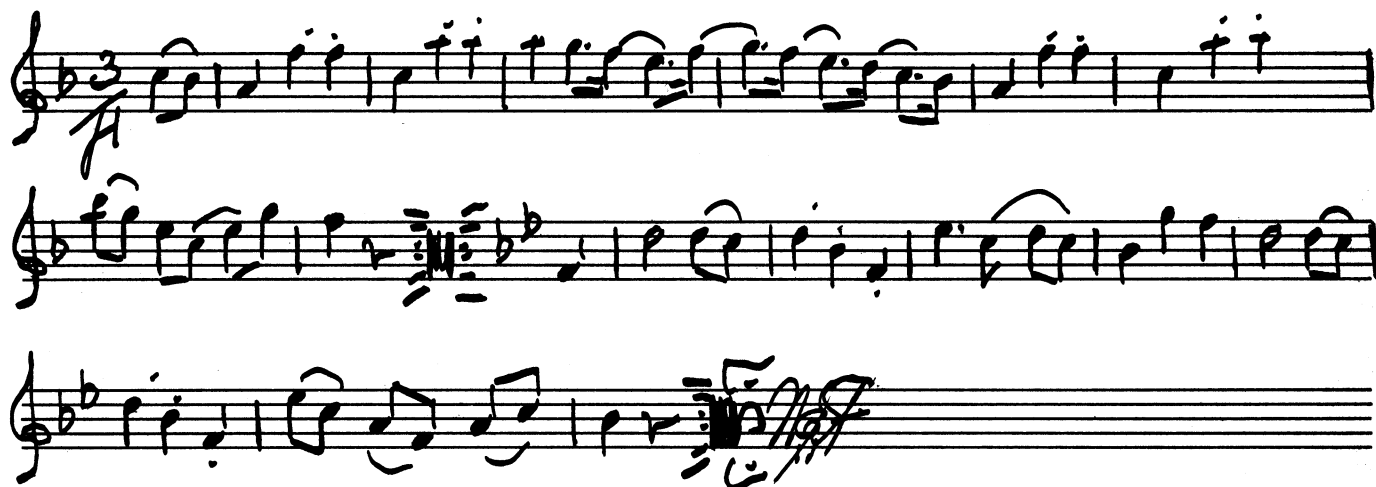
575. Barva-polska

Spelades av Johan i Mågla (farbror till Gunnar Sjögren) och Gustaf Sjögren. När de två spelade, höll gubben Sjögren sekund.

The musical score consists of nine staves of handwritten notation. The first eight staves contain the main melody, which is a single line in treble clef with a 3/4 time signature. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, often beamed together, and includes several ornaments (trills and grace notes) indicated by 'x' marks above the notes. The piece concludes with a double bar line on the eighth staff. The ninth staff is a separate line of notation, starting with an 'x' mark and the text 'Dessa 2 taktter spelades ibland så:' followed by a short melodic fragment.

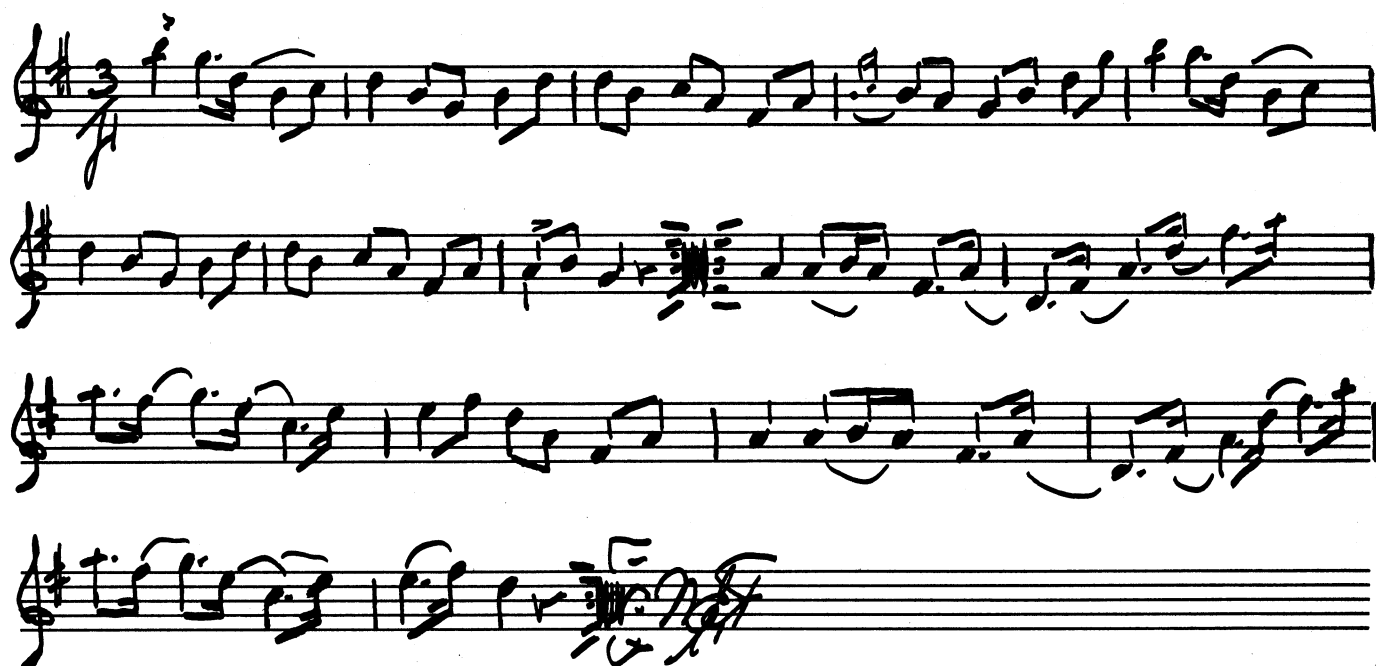
x
Dessa 2 taktter
spelades ibland så:

576. Polska efter morfadern

577. Yttersald-polskan efter morfadern

Sjögren spelade på sin tid ihop med Gustaf Andersson,
Lille Gustaf, Eskilstuna.

578. Polska *efter Johan i Mägla*
spelades så av morfadern

Text: "Konjaken kostar 1.55".

579. Barra-polska *Spelades av Johan i*
Mägla ö morfadern

Andingen så: tetter så:

FOLKET. Lördagen den 17 dec 1966

Färgstarka Strängnäs - spelemän Gustaf och Gunnar Sjögren.

=====

När det gäller att levandegöra vår folkmusik och söka få en riktig bild av hur en äkta spelman, som inte kan några noter, återger sina fäderneärvda melodier, finns det inget bättre hjälpmedel än att spela in dem på band. Bandspelaren är en förträfflig uppfinning, och i våra många arkiv har vi nu en stor mängd inspelade melodier. Ofta blir det nog så, att denna melodiskatt endast är tillgänglig för några få forskare. Det är därför angeläget att teckna upp melodierna i notskrift. På det sättet får man en både hör- och synbar bild av melodierna,

I våra dagar blir de genuina gamla spelmännen alltmer sällsynta. Men än kan man träffa någon enstaka spelman, som har fäderneärvda låtar sedan generationer tillbaka. En sådan är Gunnar Sjögren, Askersundsgatan 14, Bandhagen. Han är född 1895 i Strängnäs, där han gick i skolan. Hans far hette Karl Andersson och var den siste torntutaren i Strängnäs domkyrka. Gunnar Andersson hette således pojken, som nötte skolbänken i Strängnäs folkskola 1902 - 1908. Han hade bl a musikdirektören Bendinger i sång en timme per vecka. Hans ordinarie lärare i skolan var en karl med pondus, van att bestämma och van att bli åttlydd. En dag sa han till sin elev: Du Gunnar ska inte heta Andersson. Det finns så många Anderssöner. Du ska heta Sjögren efter din morfar! Därvid blev det. Det var lätt att byta namn på den tiden.

Som 11-åring började Gunnar att spela. Morfadern köpte då en fiol för 5 kr i en lumpaffär åt sin dotterson, som snabbt lärde sig de första grunderna. 1920 kom han till Stockholm, där han arbetat i 40 år som målare vid Stockholms stads reningsverk. Nu är han pensionerad. Sedan några år tillbaka är han oförmögen att gå och sitter i sin rullstol. Trots detta är han solig och glad och får öm vård av sin rara fru. Det som kanske mest bidrager till hans goda humör är hans kära fiol, som han trakterar med fart och kläm.

Huvudsakligen spelar han låtar efter sin morfar, Karl Gustaf Sjögren. Denne var född 1836 i Västmanland och dog i Strängnäs 1925. Det var en färgstark spelman. Redan 1883 tecknade redaktör K.P. Leffler ned 17 låtar efter Gustaf Sjögren. Denne var notbindare, lagade ryssjor och mjärdar och pysslade med varjehanda. Han skötte på somrarna om trädgårdarna åt fint folk i Strängnäs. På söndagarna och ibland även på vardagarna var han orgeltrampare i domkyrkan. Han och en medhjälpare Zetterström skötte också om ringningen. Det var ett ansvarsfullt jobb att ringa i den stora klockan. Med hjälp av en brädlapp, som sattes mot kanten av klockan, fick de i gång den så, att kläppen slog jämna slag, när de satte i gång att trampa. Det kallades att gilta klockan.

Gustaf Sjögrens gunma hette Sofia. Det var ett duktigt och kavat fruntimmer. Det kunde nog behövas, ty ibland var spelmannen borta på bröllop 8 dagar i sträck, och då fick Sofia ensam sköta alla sysslor både inom - och utomhus. Det var inte lönt att gubben satte i gång och spelade inne i stugan, när gumman samtidigt var inne. Då åkte karlen ut. Mången gång kunde man få se spelmannen sitta och spela på en sten på gårdsplanen. Sin kära fiol förvarade han under sina spelmansfärder i en ovanligt stabil fiollåda, som liknade en kort stock. Den var tung och drogs på en kälke under vintern och på en kärra under sommaren. Fiollådan tålde många och hårda törnar utan att det värdefulla innehållet tog någon skada.

Tillsammans med fil.lic. Jan Ling, Musikhistoriska Museet, Stockholm, besökte jag förra året Gunnar Sjögren och spelade på bandspelare in 29 låtar. Av dessa är merparten, 23 st, polskor från Strängnäs, Aspö, Ytterselö och Barva, 2 visor, 2 valser, 1 brudmarsch, 1 timplåt och 1 väktarrop. De två sistnämnda ska jag behandla i en särskild artikel. Polskorna är till största delen åttondelspolskor, typiska för norra Sörmland. En del har text. De är s.k. vispolskor, som sjöngs till dans, när det inte fanns någon spelman tillgänglig. Marschen kallas Sorunda brudmarsch. Någon variant till den låten känner jag inte till.

Inte mindre än 23 st av de inspelade melodierna är efter morfadern. Gunnar Sjögren har lärt sig låtarna på gehör. Varken han eller hans morfar kunde läsa noter. Här kan man således tala om muntlig tradition.

Det är en sak att spela in låtar, en annan sak att teckna upp dem. Nu har jag äntligen fått tid att sitta och lyssna till bandinspelningen och sätta i gång med det trägna och komplicerade jobbet som uppteckningen är. Men bandspelaren är som sagt ett förträffligt hjälpmedel. Om den gäller förvisso aposteln Pauli ord: Den är tålig och mild..., den förtörnas icke..., den fördrager allting..., den uthärdar allting... Dessa goda egenskaper har min tåliga bandspelare, som jag låter spela ett avsnitt om och om igen, tills jag fått notbilden klar för mig. Mycket intressant är att jämföra Lefflers uppteckningar efter Gustaf Sjögren år 1883 med mina egna efter dottersonen 83 år senare. Uppteckningarna är i många fall autentiskt lika.

Gustav Sjögren måste ha varit en storhejare till speleman på sin tid. Men Gunnar Sjögren är inte dålig han heller. Jag är mycket glad över att jag fått deras gemensamma repertoar inspelad och upptecknad. Det blir ett värdefullt tillskott till Spelmansförbundets rikhaltiga arkiv.

Gustaf Wetter.

580. Polska after morfadern

581. Polska after morfadern

589. Polska efter morfadern

Handwritten musical notation for a piece titled "589. Polska efter morfadern". The notation consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The music is written in a single melodic line with various note values and rests. The second and third staves continue the melody with similar notation. The fourth staff concludes the piece with a double bar line and a final cadence. The handwriting is in black ink on a white background.

De två första takterna
spelas ibland så:

Handwritten musical notation for the first two measures of the piece. It starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation shows a single melodic line with notes and rests, ending with a double bar line.

583. Poliska

Spelades på Klarinett
 efter morfadern

Text: "Just nu så vaknar Grindstugan upp
 å just nu så tappar han pipan."

Polskan är mycket vanlig i Sörmland.
 Se Leffler nr 72 och 93.

FOLKET. Julläsning. Onsdagen den 21.12.1966.

Torntutning i Västerås och Strängnäs.

De två sista torntutarna i Strängnäs domkyrka, Kalle Andersson och Torn-Pelle.

Den tid är nu förbi, då fredliga invånare i våra gamla städer och byar, om de någon gång låg vakna om natten, kunde få höra nattväktarens rop, då han gick genom trånga gränder och krokiga gator och sjöng med mer eller mindre (mest mindre) välljudande röst:

"Klockan är elva slagen.

För eld och brand och fiendes hand
bevare Gud både stad och land!"

Vi har nu ett ordnat polisväsen, en vältrimmad brandkår och bättre gatubelysning, och drätselkammarens och stadsfullmäktiges ledamöter har ingen känsla för det stämmingsfulla i den gamla ärevördiga seden att sjunga timlåten vid varje jämnt klockslag och tuta i brandluren vid varje kvart.

Förlåt, ärade makthavande i Ystad! Där finns visst brandvakten kvar. Men sjunger gubbarna, när de vandra omkring i stan på nätterna?

Nattväktarnas ropande av timmarna var ett urgammalt, internationellt bruk.

Det kan spåras långt tillbaka i medeltiden. Väktarna gick då på gatorna med lanternorna och bardisan och ropade ut timmarna efter bestämda formulär. Men ropet blev lätt sång, och det är lätt att förstå. Varje mänskligt tal har sin melodi, ropet har också sin, och ska detta rop ideligen upprepas av samma person, blir melodin fixerad och ropet blir ett recitativ.

Hör på tidningsförsäljaren och gatumånglare i vilken storstad som helst, särskilt i Sydeuropa! De sjunger vackra recitativ, när de bjuder ut sina varor. Så gör också böneutroparna, när de manar de rättrogna till bön från minareterna. Alla dessa recitativ har sin individuella melodi och sin personliga rytm.

Alla brandvaksrop är från början recitativiska. Under tidens gång kan de få en mera melodiös karaktär med bestämd rytm och närma sig visan.

I det här reproducerade väktarroppet från Västerås tycker man sig höra ord- och satsmelodin. Ordens naturliga tonfall återspeglas i de ganska stereotypa tongångarna i denna gamla t i m l å t. Den är hämtad ur en samling av väktarropp från Nordiska museets arkiv. Man märker, att upptecknaren haft svårt att inpassa recitativet i vanlig traditionell notskrift med taktstreck och traditionella notvärden. Det tycker jag gör uppteckningen ändå mer intressant. Melodin mellan timropen är en vacker vismelodi och skulle lätt kunna tecknas upp i $3/4$ - takt. Men den här uppteckningen är roligare och mera målande.

Hur länge brandvakterna höll på att sjunga timlåten i Västerås vet jag inte, men i Strängnäs höll de på till 1905. Då slutade de sista torntutarna Kalle Andersson och Torn - Pelle att sjunga och tuta i tornet i Strängnäs domkyrka.

Det gällde för dem att vara ordentligt klädda på vintern. De bägge karlarna (på bilden) klarade sig nog även under kalla vinterdagar i tornet, ty de var klädda i präktiga fårskinnpälisar med raggen utåt, varma skinnmössor och bastanta stövlar, som nog rymde ett par stycken ullstrumpor.

De började året runt sin tjänstgöring klockan tio på kvällen och slutade kl. 5 på morgonen under sommaren och kl. 6 under vintern.

Varje jämn timme sjöng de timlåten. Den har jag tecknat upp efter Kalle Anderssons son, Gunnar Sjögren, Bandhagen. Jag har trängt in melodin mellan traditionella taktstreck i $6/8$ takt.

Torntutarna hade en trägen tjänstgöring. Förutom timlåten, som sjöngs varje jämn timme, skulle de tuta i luren tre gånger under en timme, exempelvis kl. 11.15 en gång, 11.30 två gånger och 11.45 tre gånger.

Det gällde för folk, som bodde i närheten av kyrkan, att ha en god sömn.

Luren var (av fotografiet att döma) en vanlig brandlur av koppar, och i den kunde man endast få fram en given ton, som hördes vida omkring.

Som lön för sin möda hade torntutarna 1.50 per natt. Men för att de inte skulle förfalla till vällevnad måste de på sin lön själva hålla sig med fotogen.

Enligt min sagesman lär luren förvaras i sakristian till Strängnäs domkyrka. Det skulle vara intressant att få reda på, om den finns kvar där än i denna dag.

Några särskilda äventyr eller besvärligheter hände inte Torn-Pelle och Kalle Andersson under deras tjänstgöring som brandvakter.

En gång var båda förhindrade och då tjänstegjorde Kalle Anderssons svärfar, den store spelmannen Gustaf Sjögren, i tornet. Det var på hösten. Gubben fick då se några pojkar, som på natten försökte sig på att stjäla äpplen i biskopens trädgård. Gustaf Sjögren såg det i den klara septembernatten, satte händerna för munnen och sjöng med hög och ljudlig röst:

Klockan är tu slagen!

Äppeltjuvar i biskopens trädgård!

Gud bevara vår stad för tjuvars hord!

Om dem må polisen strax taga vård!

Klockan är tu slagen!

Pojkarna blev dödsförskräckta, hoppade över staketet och kom lyckligt och väl undan stadens ende polis, som hade hört ropet och skyndade till biskopsgården.

Då skrattade Gustaf Sjögren gott, ty de var en stor filur, och han glädde sig säkert, pojkaktig och full av upptåg som han alltid var, att grabbarna klarade sig.

Hur skulle det vara att någon enda gång under en varm sommarnatt återuppliva den gamla trevliga sedvänjan med timlåten och torntutningen i Västerås och Strängnäs domkyrkor?

Av Gustaf Wetter.